

ГАВРИЛ РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН

(1743 - 1816)

Валентина Павловска
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје
pavlovskavalentina@yahoo.com

Гаврил Романович Державин спаѓа меѓу најпознатите руски поети од XVIII век. Од неговите песни се учеле голем број руски поети, меѓу кои и славниот поет А.С.Пушкин. Державин во своите песни ги опејува подвизите на јунаците, дружбата и љубовта, радоста и спокојниот живот.

Гаврил Романович Державин е роден во селото Кармачи или во Сокура, во Казанската губернија, во средно дворјанско семејство. По почетното домашно воспитување тој се запишал во еден приватен пансион во Оренбург. Од пансионот Державин не научил многу, освен германскиот јазик, бидејќи сопственикот бил Германец, кој не го знаел добро рускиот јазик.

Татко му на Державин умрел кога идниот поет имал само единаесет години. Потоа мајка му заедно со децата се вратила во Казан. За своето детство поминато во овој град Державин раскажува во своите “Записи”.

Во 1759 година Державин се запишал во гимназија, каде пројавил голема наклонетост кон цртањето и како награда за таа способност бил примен во Гардејскиот полк каде што учеле децата на аристократите.

Како син на сиромашен офицер, тој ја започнал службата како обичен војник, а потоа станал еден од значајните државни дејци на Русија во XVIII век. Но засекогаш запаметен во историјата на Русија Державин останал не како службеник, секретар, сенатор или министар, туку како поет.

Державин пројавува голем интерес кон националната историја и фолклорот. Во неговите рани стихови може да се забележи силно влијание на А. П. Сумароков, истакнат лирски поет од средината на столетието. Големо влијание на развојот на Державин исто така има и творештвото на М. В. Ломоносов. Следејќи го Ломоносов, младиот Державин ја интерпретира не само наставната програма, туку и самата форма на “образецот”, а воведува мноштво заемки и цели цитати од песните на Ломоносов.

На Державин “за да се пронајде самиот себе си” му помогнало зближувањето со “љвовскиот кружок”, којшто го сочинувале млади поети, композитори, уметници, а заедничка цел им била - пронаоѓање на нови патишта во литературата и уметноста. Во тој кружок се формирал правецот кој во историјата на руската литература е познат како “предромантизам”.

Ослободено од прангите на нормираноста, “правилата” и имитацијата на обрасците, со молскавична брзина почнало да се развива творештвото на Державин. Така, во септември 1779 година во списанието “Санктпетербургски весник”, благодарейќи му на еден од издавачите Ј.Књажнин, се појавуваат делата на Державин: “Ода на смртта на кнезот Мешчерски”, а после тоа следуваат и неговите прекрасни дела: “Клуч”, “Кон првиот сосед”, “Кон владетелите и судиите” и др.

Вториот творечки период на Державин почнува со одата “На смртта на кнезот Мешчерски”, во која се истакнуваат новите поетски црти на Державин. Новото во оваа ода е тоа, што Державин и ја посветил одата не на смртта на сеомќниот велможа и не на државен деец, туку на обичен човек, едноставно, негов познаник. Таа ја обработува вечната тема за животот и смртта. Новите поетски елементи на Державин уште повеќе се истакнуваат во песната “Клуч”. Во оваа песна природата се појавува како самостоен објект на перцепцијата, како самостојна естетска вредност и како извор на поетската инспирација.

Во своите сатирички дела како што се: “Кон владетелите и судиите”, “Кон злобата”, “Кон среќата”, “Велможа”, Державин се бори за човекот, а имено ги разобличува нечовечките односи на царевите и велможите.

Во својата ода “Фелица” Державин споил сè што е позитивно и негативно: патетиката и сатирата, идеалното и реалното. Со еден збор со одата “Фелица” сосема го зацврстил тоа што било започнато во 1779 година, т.е. мешањето, падот и ликвидацијата на тогашниот строг жанровски систем. Токму во една песна Державин ги спојува сатирата и елегијата, патетичката ода и другарското послание. Поетот не обрнувал големо внимание на книжевната терминологија, па така едните исти песни тој ги именувал и како оди, и како песни, и како лирски поеми.

Державин многу кратко ѝ се восхитувал на Екатерина II (Фелица) како на државник, бидејќи од крајот од 80-те години, кога станал крупен државен деец и кога одблизу го видел царскиот двор со сите негови слабости, темата за Фелица во неговото творештво сосема се прекинува.

Державин секогаш истакнувал, дека токму во поетската дејност го гледа своето право на бесмртност. Но неговото мислење за тоа дека тој ќе стане бесмртен секогаш се менувало. Во почетокот мислел дека самата поезија него ќе го направи бесмртен, а потоа почнал да мисли дека песните во кои тој ги воспеејува делата на Екатерина II, ќе го направат бесмртен за идните генерации.

Голем број оди Державин има посветено на историски настани и на истакнати личности, преку кои ги слави успехите на рускиот народ и на руската армија. Славните војсководители Суворов и Румјанцев воените успеси не си ги припишувале на себе си, туку на руската војска и на рускиот народ, така што не случајно народот нив ги сметал за свои синови.

Во патриотските оди Державин ги слави храброста на обичниот руски војник, патриотизмот и љубовта кон слободата. Неговите оди немаа локалистички дух. Тој е приврзеник на мирот и често се служи со зборовите “тишина” и “мир”.

Освен патриотски, Державин пишувал и сатирични оди. Неговата сатира не е насочена само против системот или против царицата Екатерина, туку против гнилоста на целата власт. Така во одата “Велможа” поетот ни ги прикажува благородниците такви, какви што биле и ги критикува со најостри зборови.

Во творештвото на Державин од периодот на 1790-1800 се прави нов чекор во прикажувањето на човекот, во песните посветени на Г.А.Потјомкин (“Анакреонт на состанок” и “Водоскок”), на Л.А.Наришкин (“За раѓањето на царицата Грмислава”), на А.Г.Орлов (“На Атинскиот витез”, на А.В.Суворов (“За престојот на Суворов во Тавричкиот дворец”, “На преминот преку Алпите” и др. Во овие песни Державин се обидува да ги наслика луѓето во целата нивна сложеност, сликајќи ги нивните позитивни и негативни страни (тоа посебно се однесува на Потјомкин и Наршкин). Целата своја поезија Державин ја делел на два дела - оди и песни. Во последниот творечки период Державин се обидувал да преземе доста работи од творечката постапка на поетот Жуковски, којшто го сликал внатрешниот свет на човекот изолирано од неговиот надворешен свет. За разлика од него Державин го слика внатрешниот свет на херојот непосредно поврзан со неговиот надворешен свет во контакт со општествениот живот.

И да заклучиме дека големиот руски критичар В. Белински со право го нарече поетот Державин - “Татко на руските поети” поради неговиот хуманизам, просветителство, иноваторство и патриотизам.

СПОМЕНИК

Јас споменик си воздигнав - чудесен и вечен
Од пирамидата е повисок и потврд е од металот.
Ниту ветрот, ниту громот нема да го урнат,
Ниту забот на времето не ќе може да го смеле.
И така, целиот нема јас да умрам,
А поголемиот мој дел
На распаѓањето му избега и по смртта жив ќе биде.
Ќе порасне мојата слава, која не знае да свене
Сè додека во светот за словените се знае.
Ќе се слушне за мене надалеку, сè од белите води, па до црните
Од кај што Волга, Дон и Нева, и од Рафеј Урал тече.
Секој тоа ќе го памети во народот многуброен,
Од неизвесноста се кренав,
И така познат станав јас.
Затоа што прв се дрзнав со бавен руски слог
За добродетелта на Фелица да кренам глас.
Со голема срдечност да зборувам за Бога
И за вистината со насмевка
На царот да му кажам.
О музо! Горда биди за наградата праведна,
Кој тебе ќе те презри и ти него презирај го

Со слободната рака трпелива
Озари го челото твое, и со бесмртност овенчај го него.

ЗА ВЛАДЕТЕЛИТЕ И СУДИИТЕ

Почна севишниот Бог да им суди
На земските богчиња насоне.
До кога рече? До кога вие ќе ги браните оние,
Кои се зли и неправедни.
Вашиот долг е на законот да внимавате,
На моќниците да не се загледувате,
Туку беспомошните, незаштитените
Сиротите и вдовиците на цедило да не ги оставате.
Долгот ваш - е спасување на невини и бедни,
На несреќниците покрив да им пружите.
На бессилните од силните заштита да им бидете.
Бедните од оковите да ги ослободете.
Жал немаат! Очи имаат, не сакаат да видат.
Со татковото минато, ко слепи се водат.
Земјата злодејствата ја потресуваат,
Неправдите нивни небото го бодат.
Еј, вие, цареви! Ви велам, богчиња, вие сте на власт!
И никој не смее вам да ви суди.
Еве и Вас како мене ве измачува страста,
Исто како мене и вие сте бесмртни!
И вие ќе паднете исто така,
Ко свенат лист од дрвото што паѓа.
И вашата душа ќе излезе исто така,
Како и на слугата ваш, последен што умира.
Воскресни, Боже! Богот на праведните,
И молбите нивни услиши ги.
Дојди за укор, осуди ги лукавите
И биди единствен Цар на сите предели земски.

ФЕЛИЦА

Богоподобна царевна,
На Киргис-Кајсацката орда!
Со твојата мудрост голема
Точниот пат му го покажа
На младиот царевич Хлор.
Како да се искачи на високата планина,
Каде што цутат розите без трње,
Каде што добродетелта владее,

Таа и духот и умот ми ги плени.
Помогни ми, совет да добијам од неа.
Дај ми, Фелице, свој совет:
Како раскошно и праведно да живеам?
Како страстите свои да ги скротам?
И како најсреќен на светов јас да бидам?
Постојано твојот глас ме разбудува
И синот твој постојано ме прати.
Но да го следам слаб сум
Ме мачат животните суети.
Денеска јас владеам со себе
А утре на својте желби веќе роб сум.
За разлика од твојте Мурзи
Ти честопати одиш пеш,
И ја јадеш најскромната храна
Што се принесува на маса.
Скратувајќи од својот спокој
ти читаш, пишуваш без одмор
На сите смртници со свој'то перо
Од блаженството им разлеваш
Не играш карти како мене
од утро до утро.
Маскембалите ти многу не ги сакаш
И во клубовите ниту нога ставаш.
Адетите и обичаите ги браниш
И Дон Кихот ти не се правиш.
Коњот твој Пегаз, ти не го седлаш
Кон духовите на собири не одиш
Со круната на Исток не излегуваш
Со кротост по патеките сал' одиш
Со твојта душа благотворна
Сал' со полза деновите ти минат.
А јас преспивам до часот пладневен
пијам кафе, тутун пушам,
И секој ден за мене е празник,
Со мислите во Химера си кружам,
Ил' пленот од Персијците го грабам
Ил' стрелите кон Турците ги фрлам,
Во мечтите понекогаш сум Султан
И вселената со погледот ја плашам.
Ил' да ве восхитам со мојта нова облека
Кај шијачот ненадејно јас трчам.
Или на пир сум пребогат
Кај што празникот сал' за мене се слави
Кај што има маси посребрени и златни,
Кај што има јадења на илјада начини:
Таму е славната шунка вестфалиска,
Таму блеска риба астраханска

Таму пилав и погачи има
Со шампањ вафлите се мезат
Заборавам јас сè на светов
Сред вина, слат и аромат.
Или сред шумичката прекрасна
Под сенката фонтаната жуборка
Кај што свонат харфите слаткозвучни
И таму, кај што ветре слабо живурка
Таму за мене раскошот е сè.
Утехата со мислите ја довам
Од маките крвотокот забрзува
На кревет кадифен прекрасна лежи,
Млада девица со чувства нежни,
И нежно в срце јас ѝ влевам љубов.
Ил' со цугот раскошен
Во кочија англиска, златна
Со кученце, со шут или со другар,
Ил' со убавица придружен,
Покрај нишалките се шетам;
И во селото наминувам
сал' од медот јас да каснам,
Ил' сал од досада, кога ќе посакам.
По желба моја и со капата накривена
Со коњот брз јас веќе летам.
Ил' со музиката и пеачите
Со органите и гајдите кои јас ги сакам,
Ил' со тепачките за Прочка,
Ил' со игранките го веселам јас духот.
Ил' грижата за сите дела
Ја оставам, и в лов си одам
Со лаежот на кучињата се забавувам таму.
Или над невските брегови
Се тешам со ноќната полумесечина,
И со веслањето на храбрите веслачи.
Ил' седам дома и денгубам
Со жената си играм игри глупави,
Со неа на гулабарникот си лежиме
Ил' во криенка забавно си играме;
И со џамлии играјќи така
Правам сè што на ум ми доаѓа.
Понекогаш во книгите да се закопам сакам
Мојот ум и срцето да ги просветувам така,
Полкан и Бов сакам да ги читам,
Читајќи ја Библијата се прозевам и спијам.
Таков сум јас, Фелице, развратен!
Но на мене личи светов цел
Никој мудрец за мене не е угледен
Оти секој човек е лажен;

По патот на светлината не одиме
По разавратот на мечтите трчаеме;
Меѓу мрзливците што дрдорат
Меѓу суетата и гревовите -
Дал некој најде, дур' ненамерно,
На доброделта патот правилен.
Најдов - но лагите дал' нè залажуваат
Нас слабите и смртните по патот овој,
Кај што од умот свој се сопнуваме
И должен сум по страстите да одам
Кај што одфазла ни се - научници незнајни,
Како патник во магла што на знаците не ги гледа
Насекаде соблазно и во убавина живеат,
Пашалакот сет раскош го угнетува
Каде ли престојува добродетелта?
Каде ли розата без трње расте?
Сал' тебе, единствена моја, ти личи,
Царевно! Од мракот светлина да твориш,
И хаосот што сферата на делови ја подели
Со сојузот на "целоста" да го крепиш.
Од неслога - слога,
И свирепата среќа од страсност
Само ти да ја сосидаш можеш.
Така кормилото низ езерото плива
Под едрата на ветрот што рика,
И вешто бродот тој го води.
Сал' ти не знаеш да повредиш некого
И никого не знаеш да навредиш
На будалштините им гледаш низ прсти
И сал' големи зла ти не трпиш.
На постапките лоши им попушташ,
Како волкот што ги дави овците,
Луѓето ти не ги давиш.
Затоа што правата цена
сал' ти, Фелице, им ја знаеш.
За да бидат потчинети на волјата царска,
И на правосудниот Бог му е подобро
Кога живее во законите негови - власта.
Добро ти за заслугите мислиш,
На достојните, почести им даваш
Тој пророкот ти не го броиш,
Кој знае да плени сал' со рими.
А умов сиот ми е - забава,
На калифот добар чест му е и слава
Доаѓаш ти и до лирика складна,
Поезијата е љубезна со тебе,
Пријатна, сладосна и полезна
Како во летото вкусна лимунада.

За постапките твои гласот се слуша
Дека си ти ниту малку ни горда,
туку љубезна во делата и шегата,
пријатна во дружбите и цврста,
И на нападите си им рамнодушна
А во славата дотолку си великодушна,
Што си се одрекла "мудра" да бидеш
А се зборува навистина за тебе,
Дека тебе може да ти се каже сè.
Такво нешто уште не се случило-
Достојно само за тебе една,
Што небаре ти на својот народ смело
Јавно, пред сите, из под рака
Допушташ да знаат и да мислат
За тебе - не им забрануваш сешто;
Да зборуваат што било и не било,
Божем дур' и на злите крокодили
Наклонета си да им простиш.
Се стремат солзите кон реките
Од длабините на мојта душа.
О колку луѓето се среќни,
бидејќи самите судбината ја кројат.
Каде е ангелот, кроток и мирен
Сокриен во светлоста на високот
Од небото е испратен жезол да носи;
Таму можеш да шепотиш за сешто
И од казна не плашејќи се, на ручек
За здравје на царевите да не пиеш.
Таму со името Фелица можеш
Во неколку реда белешка да дадеш
Ил' од немарност случајно
Портретот нејзин на земјата да го срониш;
Таму свадби за потсмев нема.
Во ладните бањи нив не ги греат,
И велможите в ус тропаат,
Кнезовите в седло не квачат,
Љубимците јавно не се кикотат,
И со саѓето муцките свои не ги црнат.
Ти ги познаваш, Фелице, правата
На луѓето и на царевите;
Кога нивната нарав ја просветуваш,
луѓето "глупаци" не ги нарекуваш;
Во твојте дела вдахновено
Во сказни наравоученија пишувааш,
Во азбуката на Хлор му укажувааш:
"Немој да правиш ништо лошо,
Така и најзлюбниот сатиричар
Во презрен лажго ќе го претвориш".

Се срамиш ти "Велика" да бидеш
За да не бидеш страшна и несакана
Исто к'о што ѝ прилега на мечката
Да ги парчосува животните, да им ја пие крвта.
И бескрајно во горка беда
Таму ланците дал' се требни?
Кој ли без нив да помине може?
И славно л' тиранин да бидеш
Како големиот злосторник Тамерлан
Кој ли е во благостите голем, к'о Бог?
Слава ѝ на Фелица, слава му на Бога
Кој што скараните ги смирил
Кој сиромашните и бедните
Ги нахрани, облече и покри;
Кој што со очите светлозрачни
На шегациите, плашливците неблагодарни
И на праведните од својта светлина им дари;
Тој смртниците сите ги просветлува
А болните ги смирува, исцелува
Добро само за добри дела твори.
Кој дарувал слобода
Во туѓите земји да скокнеш;
На народот му дозволил
Сребро и злато да си бара.
Кој и од водата му дава
И шумата да ја сече не му брани;
Му наредува да шие, преде, ткае;
И со одврзани ум и рака
Трговијата и науката тој да ги сака,
За среќата в домот да ги снајде.
На кого законот му е десница,
Дава и суд и милости
Кажувај, премудра Фелица!
Дал' има некаде лопови чесни?
Каде староста по светот не шета,
И одмаздата не гони никого?
Каде што совеста и правдата живејат
Каде што добродетели сјаат,
Зарем само кај тронот твој?
Но каде сјаје твојот трон?
И каде гранка небеска цути?
Во Багдад, Смирна, ил' Кашмир?
Нек' слушне секој од каде и да е
Моите пофалби за тебе забележливи
Не мисли дека капи и качкети
За нив јас од тебе би чекал?
Многу е добро за добродетелта да слушнат,

Тоа за душата е толкаво богатство,
Какво што Крез сè уште не собрал.
Го молам големиот пророк
Сал' правта од нозете твои да ја допрам
И од твоето слаткоречје,
Од лицезрението јас да се насладам
Небеските сили ги молам
Да ги прострат своите сафирни крилја
Невидливо тебе да те чуваат
Од сите болести, зла и таги;
Делата твои за поколението нек' звучат
К'о ѕвездите на небото што блескаат.

1762 г.